

Arhiva generală a Țării Românești

TUDOR MATEESCU, MARCEL CIUCA

Existența la Mitropolia Țării Românești a unei arhive, separată de cea proprie, cuprinzând acte ale statului și ale unor particulari, a rămas multă vreme uitată în mențiuni răzlețe din diverse documente sau în file de cronici. Abia în anul 1947 profesorul Aurelian Sacerdoțeanu, pe atunci director general al Arhivelor Statului, studiind un act din 1775, a intuit, din precizarea care se face în final, această realitate istorică. El constata că particularii obișnuiau să depună la Mitropolie spre păstrare documentele de interes deosebit, multe fiind salvate în felul acesta de la pieire¹. Mai apoi, regretatul istoric și arhivist a descoperit că procedeul era folosit mai demult, în ceea ce privește actele de seamă ale țării, de către domnie și organele centrale ale puterii de stat². A. Sacerdoțeanu a dat acestei arhive valoarea și denumirea de „arhivă generală”³, concept care-i aparține și care este cu totul deosebit de cel de „arhivă a statului”, instituție modernă creată, așa cum se știe, mai târziu, în 1831.

În urma cercetărilor asidue întreprinse, reputatul istoric și arhivist ajunge la concluzia că, probabil încă din secolul al XVI-lea, se instituise obiceiul ca actele cu caracter normativ să fie depuse spre păstrare la Mitropolie sau la unele mănăstiri⁴. Depunerea documentelor de interes obștesc la Mitropolie, așadar existența unei „arhive generale” la acest for ecleziastic, rezultă limpede dintr-un hrisov de la Matei Basarab, din 18 ianuarie 1652, referitor la judecarea unui furtișag din cămara și vistieria țării, săvârșit de către trei mari boieri. Documentul are și o notă tergală laconică: „Al mitropolii”⁵. Această însemnare indică precis tocmai locul unde fusese dat spre păstrare hrisovul în cauză, adică la Mitropolia Țării Românești⁶. Nu se specifică dacă depunerea s-a făcut imediat sau mai târziu, dar înclinăm să credem că prima posibilitate este mai aproape de realitate istorică.

Sîntem în fața primei menționări a existenței, la Mitropolie, a unei „arhive generale”, care data însă, în mod sigur, mai demult. Ea nu avea numai rol de depozit, deși acest lucru nu era deloc lipsit de importanță, deoarece, prin condițiile de păstrare, mult mai bune ca în alte locuri, numeroase documente de certă valoare au fost salvate de la pieire sigură. „Arhiva generală” reprezintă nucleul unei arhive organizate, care a adus însemnate foloase societății, mai ales prin sprijinul dat intereselor majore ale țării, constituind nucleul instituției de cultură a Arhivelor Statului de mai târziu. De altfel, o situație analoagă se întâlnește și în Moldova⁷, o dovadă în plus a similitudinii instituționale a celor două principate locuite de același neam.

¹ A. Sacerdoțeanu, *Arhiva generală la mitropolie*, în „Revista Arhivelor”, VII (1947), nr. 2, p. 393—394.

² Idem, *Documente de cultură românească veche*, în „Mitropolia Olteniei”, XVI (1964), nr. 5—6, p. 463; idem, *Unde se păstrau vechile acte normative în Țara Românească*, în „Revista Arhivelor”, anul L (1973), vol. XXXV, nr. 2, p. 176—177.

³ Idem, *Arhiva generală la mitropolie*, p. 393—394; idem, *Unde se păstrau vechile acte normative...*, p. 181.

⁴ Idem, *Unde se păstrau vechile acte normative...*, p. 177—180.

⁵ Arh. St. Buc., colecția Diplomatică, nr. 5.

⁶ Aurelian Sacerdoțeanu, *Unde se păstrau vechile acte normative...*, p. 176—177.

⁷ În pitacul din iunie 1827 al lui Ioniță Sandu Sturdza, domnul Moldovei, despre hătișeriful noilor privilegii ale țării, se spune că, după trecerea lui „în condicile Divanului și a Visteriei, iată, după cuviință și veche obicinuință să trimită la Sfînta Mitropolie însuși originalul și talmăcirea sa împreună, de a sta în păstrare ca un odor svînt și izvor de obștească fericire a norodului moldovenesc” (Constantin Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei Moldovei și Sucevei și a catedralei mitropolitane din Iași*, București, 1889, p. 428).

Deosebit de semnificativă pentru rostul „arhivei generale” de la Mitropolie este o mențiune din hrisovul lui Ștefan Cantacuzino, din 1714, privind desființarea văcăritului, act de interes general, la nivelul întregii țări: „Iară hrisovul acesta îl lăsăm la Sfânta Mitropolie, ca să fie supt paza prea sfințitului mitropolit”⁸. În felul acesta, ambele redacții ale documentului, și cea grecească și cea românească, au putut fi păstrate până în zilele noastre⁹. Știm sigur că în ultimii ani ai secolului al XVIII-lea, când Constantin Hangerli a vrut să reintroducă văcăritul, acest hrisov se găsea tot la Mitropolie. Zilot Românul spune în cronică sa despre această dare că „prin soboare bisericești s-au legat / ș-aceste legături toate în păstrări bune s-au dat”, cronicarul precizînd, în notă, și locul: „La Sfânta Mitropolie”¹⁰.

Pentru secolul al XVIII-lea și mai ales pentru primele decenii ale celui următor există însă numeroase alte știri despre „arhiva generală” de la Mitropolie, ceea ce permite continuarea cercetărilor începute de profesorul Aurelian Sacerdoțeanu și face posibilă închegarea unei imagini de ansamblu a unui capitol de seamă din istoria arhivelor românești. De altfel, rîndurile de față constituie un omagiu adus memoriei regretatului istoric și arhivist de doi dintre discipolii săi.

Astfel, știm sigur că un act de mare însemnătate pentru viața întregii țări, cum a fost hrisovul din 5 august 1746 al domnului Constantin Mavrocordat, pentru desființarea rumâniei¹¹, a fost depus, de asemenea, la Mitropolie. La 1832 se luau de la pitarul Ioan Bîcoveanu „îngrijitorul vivliotecii Sfintei Mitropolii [...] cartea care să numește Privila Mare” și „două anaforale întărite de domni, însă una pentru dezrobirea rumânilor”¹².

La 1764, cînd are loc îndreptarea hotarelor între Țara Românească și Imperiul otoman, se spune în mai multe acte că s-au folosit și documente din „chiutucul Dîrstorului”, așadar din arhiva (tot cu caracter general) de la Silistra¹³. În hrisovul lui Ștefan Raçoviță din 10 august acel an, privind hotărnicia moșiei Brînceni a Mănăstirii Dealu se arată următoarele: „Care, la hotărîrea și cercetarea ce au făcut, au dovedit cum că hotarele aceștii moșii sînt cum arată mai jos, și veche stăpînire pînă la malul Dunării <i> și cu balta ce are, după cum au dat adevărîntă și dumnealui preacinstitul Turnagi-Bașa și hoget dumnealui Cadi-Efendi ot Giurgiu. Care adevărîntă și hoget, ce s-au luat, coprinde toate moșiile cele ce se hotărăscu cu Dunărea, cu Brăila și cu Giurgiu, și s-au dat la Sfînta Mitropolie să fie la păstrare”¹⁴. Aproape tot atunci, la 8 august, era emisă și întărirea domnească pentru delimitarea moșiei Zimnicele a Mănăstirii Cotroceni. Se arată, la fel, că adevărînta lui Turnagi-Bașa și hogetul lui Cadi-Efendi „ot Giurgiov” au fost date „la Sfînta Mitropolie să fie la păstrare”¹⁵. Avem de acum certitudinea că actele de interes deosebit ale țării erau depuse în „arhiva generală” de la Mitropolie¹⁶, acest fapt fiind de multă vreme o regulă.

⁸ Arh. St. Buc., colecția Suluri, nr. 12.

⁹ A. Sacerdoțeanu, *Documente de cultură românească...*, p. 463.

¹⁰ Zilot Românul, *Ultima cronică română din epoca fanarioșilor*, ed. B. P. Hasdeu, București, 1884, p. 7. Pentru cronicarul care s-a ascuns sub pseudonimul Zilot Românul, vezi M. D. Ciucă, *Adevărata identitate a lui Zilot Românul*, în „Manuscriptum”, an. XI (1980), nr. 3, p. 167—173.

¹¹ Arh. St. Buc., colecția Suluri, nr. 19.

¹² Gh. Nicolaiasa, *Cercetări de izvoare istorice în trecut*, în „Revista Arhivelor”, vol. I, nr. 1—3 (1924—1926), p. 104.

¹³ Tudor Mateescu, *Arhivele din Dobrogea în timpul stăpînirii otomane*, în „Revista Arhivelor”, anul LI (1974), vol. XXXVI, nr. 1—2, p. 231.

¹⁴ Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 217, f. 89.

¹⁵ Mihail Stăncescu, *O delimitare de moșie la hotarul Țării Românești în 1764*, în „Revista Arhivelor”, vol. nr. 1—3 (1924—1926), p. 132.

¹⁶ Uneori, depunerea la Mitropolie nu se producea imediat după emiterea actului, ci mai tîrziu sau chiar mult mai tîrziu, cînd diferite împrejurări și motive făceau necesar acest lucru. Așa s-a întîmplat cu un document din 6 septembrie 1636, prin care Matei Basarab întărea orășenilor din București proprietățile acestora dinspre Văcărești, pentru care ridicase pîră Sava, feciorul lui Negre. În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, cînd probabil reizbucnește conflictul orășenilor cu urmașii lui Sava, actul este copiat de Floru Ierei, dascăl slovenesc la Școala domnească de la Sf. Gheorghe Vechi, adăugînd la sfîrșit următoarele: „Acest hrisov s-au dat la Sfînta Mitropolie, ca să fie la păstrare”. (*Catalogul documentelor Țării Românești din Arhivele Statului*, vol. IV, 1633—1639, București, 1981, p. 387—388). Documentul a fost depus abia atunci la Mitropolie, deoarece originalul nu poartă o asemenea mențiune. (Muzeul de Istorie a Municipiului București, nr. 48.961).

Acolo erau date spre păstrare, așa cum am enunțat mai sus, și documentele de valoare ale unor particulari. În ocolnica din 3 iulie 1775 a satului Aref din județul Argeș, a cărei cercetare a stat la baza conceptului de „arhivă generală” al profesorului Aurelian Sacerdoțeanu, se menționează la sfârșit: „Dar pentru ca nu care cumva pă vreme să se întâmple a să răpune din scrisori, ori prin periciunea acestor oameni, sau ei singuri cu viclesug să ascunză și vor zice că s-au răpus vreo scrisoare, noi cu toții am scos dupe ocolnica cea pecetluită, care s-au dat întru păstrare la mîna lui Gheorghe ceauș, această copie din cuvînt în cuvînt, adevărită cu iscălitura dumnealui vel logofăt, pe care iată o lăsăm la Sfînta Mitropolie ca să stea și să s<ă> afle acolea pururea în bună păstrare, pentru ca oricînd va fi vreo întîmplare, precum scriem mai sus, cu aceasta să se poată dăscoperi adevărul”¹⁷. Depunerea la „arhiva generală” a copiei acestei ocolnice, care cuprindea textele mai multor acte din secolele XVI—XVIII, a făcut ca acest document să poată ajunge pînă în zilele noastre, pe cînd originalul rămas la sătenii din Aref s-a pierdut demult¹⁸.

În același an, domnul Alexandru Ipsilanti însuși depunea la Mitropolie două hrisoave cu caracter normativ¹⁹. Primul, datînd din octombrie, se referea la organizarea poștei și avea la sfârșit următoarea dispoziție: „Deci pentru înștiințare de obște s-au dat această domnească a noastră prin așezămînt carte în chip de hrisov, care după ce se va trece în condica Vistieriei să se păzească pururea la Sfînta Mitropolie”²⁰. Al doilea, cu data de 13 noiembrie 1775, privind negoțul și oieritul, conținea o prevedere asemănătoare: „Care hrisov poruncim dumatile vel logofăt, după ce să va citi în auzul tuturor, trecîndu-se atît la condica Divanului, cit și a Vistierii, să se dea la Sfînta Mitropolie a se păzi în păstrare”²¹.

În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, darea în păstrare la Mitropolie a actelor publice sau particulare apare ca un obicei de o incontestabilă vechime. Ea era de acum o regulă care ajunge să fie prevăzută și în legiuirile scrise ale țării. Astfel, în *Pravilniceasca condică* (1780), se hotără „trecerea zăpiseilor și altor asemenea cărți” de vânzare-cumpărare în condici, care să fie întărite oficial. „Tar condicile acestea să fie deosebite și supt păstrare pururea la Mitropolie și la episcopii, cu pecetea și iscălitura mitropolitului sau a episcopilor, ca să nu mai rămîie bănuială de schimbare de acelea cărți și de viclesug”²². Episcopii capătă în acest caz drept de depozit, pe care-l aveau și unele mănăstiri²³, așa cum am văzut mai sus, deoarece zăpisele erau un gen de documente interesînd, în general, un mare număr de particulari de pe cuprinsul întregii țări.

Un act cu caracter normativ a fost și porunca dată în 1799 de domnul Alexandru Moruzi în privința arendării moșiilor mănăstirești, cuprinsă în pitacul vel logofătului Nicolae Brâncoveanu. La 10 august acel an, mitropolitul Dositei trimitea o copie de pe acest pitac protopopului plășii Gherghița, poruncindu-i să meargă cu ea pe la toate mănăstirile din plasă, unde trebuia ca egumenii s-o treacă fiecare în condică „și spre încredințare că au auzit-o și vor fi următori întocmai și să o și iscălească în dos. Și așa, cu iscălitura tuturor să ni-o trimitiți, spre a să afla aici la Mitropolie ca un sinet aceasta”²⁴.

La depunerea documentelor, fie de către organele de stat, fie de către particulari, se elibera din partea Mitropoliei o adeverință de primire. Prezentarea acesteia era, desigur, obligatorie în cazul restituirii actelor respective. În caz contrar, documentele nu puteau fi ridicate. Așa s-a întîmplat, de pildă, cu sine-turile moșiei Ciupelnița, aflate „la Sfînta Mitropolie în păstrare”. În 1830, cînd au

¹⁷ Aurelian Sacerdoțeanu, *Aref — un vechi sat argeșan*, în „Studii și comunicări”, II, Pitești, 1969, p. 208.

¹⁸ Idem, *Arhiva generală la mitropolie*, p. 394.

¹⁹ Idem, *Unde se păstrau vechile acte normative...*, p. 181.

²⁰ P. Teulescu, *Documente istorice*, București, 1860, p. 143.

²¹ *Ibidem*, p. 149—150.

²² *Pravilniceasca condică, 1780*, ediție critică, București, 1957, p. 136.

²³ La 31 august 1744. Constantin Mavrocordat emite un hrisov prin care întărește stăpînirea Mitropoliei peste satele Mărcuța, Boteni, Curățești, Toboalea și Cucuița din județul Ilfov, fixînd o serie de obligații pentru locuitori. Fiînd un așezămînt cu aplicație generală, așadar un act normativ, el a fost trimis tuturor mănăstirilor din țară, găsindu-se azi în mai multe fonduri mănăstirești aflate la Arhivele Statului din București. (*Documente privind relațiile agrare în veacul al XVIII-lea*, vol. I, Țara Românească, București, 1961, p. 422).

²⁴ Gh. Nicolaiasa, *O poruncă a lui Alexandru Moruzi vv. cu privire la gospodăria mănăstirilor din Muntenia*, în „Revista Arhivelor”, vol. I, nr. 1—3 (1924—1926), p. 271.

fost cerute de către Divanul Judecătoresc de la episcopul Neofit, ocirmuitorul Mitropoliei, acesta a răspuns „că nu le poate da pînă nu să va da adevărîța ce urmează să se fi dat de la Sfînta Mitropolie cînd au primit sineturile, sau prin osebită poruncă a cînstiului Divan să se desputerniceze acea adevărîță rîmînd ca o hîrtie albă”²⁵. S-a păstrat, în copie, o astfel de adevărîță din anul 1825²⁶. Acest lucru se făcea și atunci cînd erau date în păstrarea Mitropoliei diferite obiecte de valoare, ceea ce constituia de asemenea un obicei²⁷. Pentru documente, atît la depunerea, cit și la ridicarea lor, era nevoie de o poruncă specială din partea domnului țării, așa cum se spune, în mod expres, într-un document din 1805 referitor la „scrisorile” răposatului Constantin Caramanliu, aflate în păstrare la Mitropolie²⁸. Ele fuseseră depuse împreună cu o sumă de bani, dar actele se găseau încă acolo în anul 1815, după ce fiul numitului încetează din viață. Atunci actele sînt cerute de mama sa, văduva lui Constantin Caramanliu, care se adresează în scris domnului Ioan Caragea, fiind eliberate numai la porunca acestuia, după cercetarea pricinii de către mitropolitul însuși²⁹.

Într-un document din 5 octombrie 1814 este relevant un aspect important al destinului arhivelor românești în trecut, și anume distrugerea sau scoaterea acestora din țară în timpul războaielor ruso-turce. Cerîndu-se atunci, prin poruncă domnească, de la Mitropolie, actele referitoare la o pricină în curs de judecată, mitropolitul Dositei răspunde domnului Ioan Caragea că acestea nu s-au putut găsi. Se aflase însă de la „oamenii Mitropoliei” că ele fuseseră într-adevăr depuse acolo, dar la plecarea „armii de aici [...] au rădicat multe din hîrtii, precum știut este la toți, între care hîrtii se vede că au fost și izvoarele aceștii pricină”³⁰. Este vorba, desigur, de armata rusă de ocupație, care a părăsit țara în 1812, după terminarea războiului, cu care prilej au fost luate, așa cum se vede, numeroase documente din „arhiva generală” de la Mitropolie.

Cunoaștem însă și un caz cînd unele dintre aceste acte au fost distruse cu bună știință de către răuvoitori. El este relatat pe larg de către protosinghelul-cronicar Naum Rîmniceanu, într-una din scrierile sale din 1818³¹. Întrebîndu-l pe Nectarie, ultimul mitropolit fanariot al Țării Românești, care păstora atunci, de ce are la Mitropolie „iconom” grec și nu pămîntean, acesta i-a răspuns „fără rușine”, dezvăluindu-i următoarele: „[...] am hotărît ca nicidecum să nu orînduiesc iconom român, pentru ca să nu aflu secreturile Mitropoliei, fiindcă la această Mitropolie sînt date în păstrare toate hrisoavele cele vechi ale voievozilor români, care privesc la dezrădăcinarea noastră, a grecilor, și legăturile ce are Țara Românească cu otomaniceasca Poartă, și hațișerifuri împărătești care întăresc privilegiurile țarei și ale românilor (din care iată, în taină îmi spuse, că și eu și fratele proinmitropolit Dositei am tînuit cîteva, ca să nu se aflu după vremi la Mitropolie); și alte multe tainice scrisori care nu ne este de folos de să vor vedea; pentru aceea voiesc ca să am iconom grec, ca numai nouă simpatrioților să ne fie știute unele ca acestea”³².

În acest pasaj ne este relevant încă o dată rolul „arhivei generale” de la Mitropolie, ca depozit al actelor fundamentale ale țării, între care figurau, în primul rînd, hațișerifurile de privilegii acordate de Poartă. Ele trebuiau puse la dispoziția domniei ori de cîte ori era nevoie, pentru apărarea intereselor statului, ceea ce mitropolitul Nectarie și predecesorul său Dositei nu făcuseră, ba dimpotrivă, ascuseseră unele acte, probabil atunci cînd fuseseră cerute, deoarece conțineau prevederi nefavorabile fanarioților. De la dosire pînă la distrugere, distanța este însă foarte scurtă. Iată ce spune în alt loc Naum Rîmniceanu, referindu-se tot la mitropolitul Nectarie: „A tînuit și multe documenturi ale țarei ce era(u) puse în păstrare din vechime la Sfînta Mitropolie și a scos vorbă că au spart hoții într-o noapte paraclisul ce este în casele arhieriești și au furat cele ce erau puse

²⁵ Arh. St. Buc., fond Mitropolia Țării Românești, CCCVI/12.

²⁶ Ibidem, colecția Manuscrise, nr. 103, f. 167. (Vezi anexa 3).

²⁷ Ibidem, fond Mitropolia Țării Românești, CCCLXXXIX/1; CDV/1; fond Logofetia Dreptății, dosar 8331/1833, f. 1. și urm.

²⁸ Ibidem, fond Mitropolia Țării Românești, CCCXCIII/2.

²⁹ Ibidem, CCCXCIII/3. (Vezi anexa 1).

³⁰ Ibidem, colecția Manuscrise, nr. 79, f. 208.

³¹ Pentru autorul acestei scrieri, identificat în persoana lui Naum Rîmniceanu, vezi Constantin Erbiceanu, *Cronicarii greci cari au scris despre români în epoca fanariotă*, București, 1888, p. XLIX, nota 2.

³² [Naum Rîmniceanu], *Frățescă îmbrățișare*, în „Biserica Ortodoxă Română”, XIII (1890), p. 181—182.

acolo în păstrare³³. Aflăm de aici, pe lângă cele privitoare la soarta nefericită a unor documente din „arhiva generală” de la Mitropolie, locul precis unde se afla aceasta, și anume un paraclis situat în clădirea rezidențială a mitropolitului.

Alcătuirea *Legiurii Caragea* a constituit un nou prilej de relevare a importanței „arhivei generale” de la Mitropolia Țării Românești. Din 9 iunie 1818 datează anaforaua obștească prin care domnul Ioan Caragea era rugat să dispună tipărirea legiurii. La 22 iunie, domnul poruncește printr-un pitac vel logofătului de Țara de Sus ca: „aceeași obștească anafora să se tipărească la sfârșitul pravilii cu toate escăliturile ce sînt în anafora; împreună cu pitacul să se dea în păstrare la Sfînta Mitropolie”³⁴. Totodată, în hrisovul de promulgare a legiurii, din 9 august 1818, se prevedeau la sfârșit următoarele în legătură cu manuscrisele originale ale acesteia: „Iar prototipa ale aceștii pravili, adică cele două trupuri scrise de mină, încă unul în limba grecească și altul în limba rumânească, care sînt adevărite cu însăși escălitura și pecetea domnii mele, să se dea a sta în păstrare la Sfînta Mitropolie”³⁵. La 27 august și la 29 noiembrie același an, pitarul Ioan Bițcoveanu semna de primirea la Mitropolie a acestor documente și manuscrise³⁶.

Alte știri, necunoscute pînă în prezent, vorbesc, de asemenea, despre depunerea la Mitropolie a unor documente de seamă ale țării. În septembrie 1818, un hrisov al domnului Ioan Caragea era dat acolo în original spre păstrare, iar cele 21 de copii scoase de pe el erau trimise la Divanul Craiovei, la cele trei episcopii și la cele 17 județe, cite un exemplar la fiecare³⁷. Este vorba și în acest caz, fără îndoială, de un act cu caracter normativ. La 3 noiembrie 1819, domnul Alexandru Suțu întărea anaforaua marelui logofăt Gheorghe Filipescu cu privire la reorganizarea activității Marii Logofeții, din 1 noiembrie acel an, care cuprindea și următoarea prevedere: „Toate pricinile ce să caută în Divanul domnesc să se facă osebită condică, în care să se treacă cu perilipsis, și la sfârșitul fieșcruia an, protocolindu-să, să se dea la Sfînta Mitropolie în păstrare, de unde fără știrea logofătului celui mare să nu se ia, iar matca, adecă condica unde sînt trecute pricinile pe larg să stea apururea la cancelaria Divanului”³⁸.

La 10 aprilie 1825, domnul Grigore Ghica emitea „hrisovul calemului capanului”, avînd la sfârșit următoarea prevedere: „Care hrisov, după ce să va trece în condica Divanului și a Vistierii, poruncim să se dea la Mitropolie, iar la mina calemgului și la neguțători să se dea copie adevărită de d-l. vel vistier”³⁹. Depunerea s-a făcut la 28 mai același an, cînd Ioan Bițcoveanu semna de primirea acestui document din partea Mitropoliei, dînd adevărînta cuvenită⁴⁰.

„Arhiva generală” de la Mitropolie a avut de suferit pierderi serioase în timpul evenimentelor din 1821. Iată ce spunea în legătură cu aceasta fostul mitropolit Dionisie Lupu, refugiat la Brașov, într-o scrisoare din 27 februarie 1825 către consulatul rus de la București: „În răscoala ce s-au întîmplat în Valachia la 1821, toate odoarele Mitropoliei Bucureștilor, sineturile de acareturi și documenturile țarei, punîndu-le în București la siguriță, după ce am venit aici spre scăpare-ne, nu peste mult înțelegînd că, ridicîndu-se acestea de la siguriția lor, s-au mutat la loc de primejdie, nu am încetat, cu mari cheltuieli și cu primejdie, cite puține a le aduce aici prin taină; însă sineturile Mitropoliei, documenturile țarei și puține din odoarele bisericii Mitropoliei. Iar cele rămase în București, unele prădîndu-se în vremea întîmplărei cei mai din urmă, bucăți dintr-însele aflate în minele celor ce le răpise s-au vîndut de dîșii și s-au răscumpărat de vechilul meu”. La 4 iunie 1824, fostul mitropolit s-a adresat Magistratului orașului Brașov, care, prin secretarul Gaudi, a făcut catalogul acestor lucruri. După aceasta, ele au fost așezate în trei lăzi, pecetluite „cu pecetea magistratului”, care s-au dat apoi în grija unui neguțător localnic, Gheorghe Hagi Radu. În final,

³³ Idem, *Scrisoarea munteanului ca răspuns la scrisoarea moldoveanului*, *ibidem*, p. 266.

³⁴ *Legiurea Caragea*, ediție critică, București, 1955, p. 191.

³⁵ *Ibidem*, p. 189.

³⁶ Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 77, f. 341. O greșeală a copistului a făcut ca numele să apară Ioan Lațcov, în loc de Ioan Bițcoveanu. După cum am văzut mai sus, pitarul Ioan Bițcoveanu era „îngrijitorul” bibliotecii Mitropoliei. Rezultă că cel care îndeplinea această funcție avea în griji și arhiva generală.

³⁷ Arh. St. Buc., colecția Documente istorice, CXXVII/123. (Vezi anexa 2).

³⁸ *Ibidem*, colecția Manuscrise, nr. 92, f. 577.

³⁹ Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, Manuscrise, nr. 261, f. 37.

⁴⁰ Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 103, f. 167. (Vezi anexa 3).

Dionisie Lupu arăta că obiectele se aflau în siguranță și că se puteau face „coppii de pe documenturile țării“ pentru a fi folosite în situațiile când ar fi fost nevoie de conținutul lor⁴¹.

Rezultă de aici mai întâi faptul că se făcea o diferență între arhiva proprie a Mitropoliei (sineturile acesteia) și „arhiva generală“, care cuprindea „documenturile țării“. În al doilea rând, se înțelege că unele dintre actele aflate la Mitropolie, în arhiva proprie sau în cea generală, au fost pierdute sau distruse la 1821, deoarece numai „puține“ au putut fi salvate și duse la Brașov. Este semnificativă în acest sens o însemnare din 1888 a lui Constantin Erbiceanu, cunoscutul cărturar și istoric al bisericii românești: „Posed un inventariu legalizat de autoritatea magistratorială din Brașov, în care se specifică ce au adus cu sine mitropolitul Ungrovlahiei în Austria. Desigur că acele documente și lucruri s-au pierdut. Mai posed și o corespondență a mitropolitului Dionisie Lupu cu consulul Austriei din București prin care mitropolitul se plînge că consulul nu s-a îngrijit, după cum i-a promis, de a scăpa odoarele și mai ales hrisoavele și documentele Mitropoliei de jaful și focul eteriștilor, la care plîngere a mitropolitului consulul se dezvinovățește că nu a avut atîtea încăperi spre a le asigura. Prin urmare, știm că multe acte, de asemenea și hrisoave, s-au ars atunci“⁴². Din păcate, nici măcar aceste documente, dintre care un interes deosebit ar prezenta inventarul obiectelor duse la Brașov („catagrafia“ de care vorbește și Dionisie Lupu), nu s-au putut găsi pînă în prezent. Gheorghe Hagi Radu de la Brașov, care avea în grijă cele trei lăzi cu odoarele și documentele de la Mitropolie, a dat un înscris de primire a lor, aflat, la 1829, în posesia episcopului Chesarie al Buzăului⁴³. La 5 august acel an, acest act este cerut de episcopul Neofit, ocirmitorul Mitropoliei. Tot atunci se arăta că documentele evacuate la Brașov, „fiind foarte, foarte trebuincioase“ în acel moment, urma să fie trimis un om al Mitropoliei, pitarul Ioniță⁴⁴, ca „să le caute și să le aducă“⁴⁵. Despre aceste acte, se spune că erau necesare „pentru privileghiuri și alte asemenea obștești“, desigur, pentru apărarea intereselor țării cu prilejul încheierii tratatului de la Adrianopol din septembrie acel an, care avea să ducă într-adevăr la lărgirea autonomiei Principatelor Române. La 9 august 1829 Ocirmuirea Mitropoliei confirma primirea copiei unui hrisov împreună cu o „scrisoare a lui chir Gheorghe Hagi Radu de la Brașov“⁴⁶. În același an, la 16 septembrie, tot într-o corespondență cu episcopul Chesarie, se vorbește de un „condei de bani ce s-au trimis în Brașov ipochimenului celui știut“⁴⁷. De aici se poate deduce că odoarele și documentele aflate în păstrarea neguțătorului brașovean Gheorghe Hagi Radu au fost în cele din urmă recuperate.

În mai 1831 a luat ființă, așa cum se știe, Arhiva Statului, organ specializat, de tip modern. Noii instituții i s-au pus la dispoziție cîteva încăperi și bolți la Mitropolie, lîngă localul de mai tîrziu al Parlamentului, unde a funcționat mai mulți ani⁴⁸. Atribuirea acestui sediu, în același complex de clădiri unde se afla și vechea „arhivă generală“, s-ar putea să nu fie o simplă coincidență, ci să fie în legătură cu conștiința existenței unei îndelungate tradiții în domeniul păstrării

⁴¹ Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, supliment I, vol. IV, București, 1891, p. 323.

⁴² Constantin Erbiceanu, *Cronicarii greci...*, p. LIII, în notă.

⁴³ În mod normal, acest înscris trebuia să se găsească în arhiva Mitropoliei. Explicația o aflăm din două documente din 1829. La 30 august acel an, episcopul Neofit scria episcopului Chesarie: „în trecutele zile am fost scris sfîntii tale ca să ne trimiți toate hărțile cite au lăsat în păstrare la sfîntia ta preaosfîntia sa părintele mitropolit Grigorie, cu foae anume...“ (Arh. St. Buc., colecția Documente istorice, CXXVII/39). La 16 septembrie îi scria din nou despre „lada cu scrisorile ce au lăsat-o la frăția ta părintele bătrînu“. (Ibidem, CXXVII/50). Documentele i-au fost deci incredințate de mitropolitul Grigore Dascălu, foarte probabil, la surghiunirea acestuia, în februarie 1829. Vezi Nicolae Șerbănescu, *Mitropoliții Ungrovlahiei*, în „Biserica Ortodoxă Română“, LXXXVII (1959), nr. 7—10, p. 808—809.

⁴⁴ Este vorba, fără îndoială, de pitarul Ioan Bițcoveanu, care avea atunci funcția de „îngrijitor“ al bibliotecii Mitropoliei și care răspundea și de arhiva generală.

⁴⁵ Arh. St. Buc., colecția Documente istorice, CXXVII/64. (Vezi anexa 4).

⁴⁶ Ibidem, CXXVII/44.

⁴⁷ Ibidem, CXXVII/50.

⁴⁸ *Istoricul Arhivelor Statului, 1831—1956*, în *Arhivele Statului, 125 ani de activitate, 1831—1956*, București, 1957, p. 66.

și folosirii documentelor. De altfel, cele două organe au coexistat un timp. Arhiva de la Mitropolie încetează însă de a mai sluji ca depozit pentru documentele publice. La 31 august 1831, ofișul prezidentului divanurilor celor două principate, emis în ziua precedentă și citit în biserica Mitropoliei „în vileagul și în auzul a tot norodul”, este trimis spre păstrare, în original și traducere, la Arhiva Statului⁴⁹, nu la fosta „arhivă generală”. Absorbirea celei de a doua de către prima, ca instituție specializată, nu se va produce totuși imediat.

La 10 februarie 1832, episcopul Neofit, ocrumitorul Mitropoliei, se adresa în felul următor prezidentului divanurilor Țării Românești și Moldovei: „Știu va fi Înalt Excelenției Voastre că arhiva acestui principat din vechime au fost la Sfânta Mitropolie de aici. Și cu toate că din pricina neorânduieilor și multor rele împrejurări urmate în anii de mai nainte s-au prăpădit documenturile ce era puse în păstrare într-această arhivă, din cele însă ce s-au mai păstrat pînă astăzi este și un hrisov al răposatului întru fericire Mihai Voevod Racovită ot leat 7250, din care scoțind copie întocmai adevărită și însoțită cu tălmăcire în limba rusească, am cinstite a o supune în cunoștința Înalt Excelenției Voastre spre îndestulare-vă [...]”⁵⁰. Este încă o atestare a distrugerii unui număr însemnat dintre documentele aflate în „arhiva generală” de la Mitropolie, în decursul vremurilor de grele încercări pentru țară.

În anul 1833, locuitorii satului Boholt din Țara Făgărașului făceau cerere să li se îngăduie să „caute în arhiva Sfintei Mitropolii” documente referitoare la moșia obștii lor, de care aveau nevoie într-un proces cu sașii dintr-un sat vecin. Cercetările întreprinse nu au dus însă la un rezultat pozitiv⁵¹. La 1839, sătenii din Mohu, din părțile Sibului, se adresau în același scop și din aceleași motive Arhivei Statului, dar în răspunsul său, Costache Bobescu, șeful instituției, arăta că „începerea păstrării hîrtilor într-această arhivă nu este mai dinainte decît din anul 1831, în care, de s-au și pus cîteva hîrtii vechi, însă acelea nu sînt lucrate de multă vreme”, adăugînd că, în trecut, „nici o statornicie nu era ca să <se> poată ținea acest fel de acturi decît în Sfînta Mitropolie”⁵².

Pentru luarea în evidență a documentelor aflate la Mitropolie și la instituțiile centrale a fost creată o comisie specială numită „Comisia îndreptării hîrtilor vechi ale statului”, care și-a desfășurat lucrările între anii 1837—1841⁵³. După aceea s-a procedat la preluarea documentelor respective de către Arhiva Statului. Așa au intrat în depozitele acestei instituții și documentele care se găseau la Mitropolie, atît cele din arhiva proprie, cît și cele care alcătuiau „arhiva generală”. Din păcate, nu s-a făcut nici un fel de deosebire între ele, deoarece nu s-au întocmit instrumente de evidență separate, ceea ce face astăzi imposibilă reconstituirea componenței arhivei generale și cunoașterea evoluției acesteia.

Din cele arătate mai sus rezultă că păstrarea și folosirea organizată a documentelor particulare și mai ales a celor publice are, în țara noastră, o tradiție multiseclară. În lipsa unui organ special al statului, această funcție a fost îndeplinită de Mitropolia țării, unde s-a creat o arhivă cu caracter obștesc, pe care regretatul istoric și arhivist Aurelian Sacerdoteanu a numit-o, foarte inspirat, „arhiva generală”. Existența ei a făcut ca, în ciuda vicisitudinilor vremurilor, cele mai multe dintre documentele care o compuneau, pietre de temelie ale scrierii istoriei neamului, să fie salvate de la piere și să ajungă pînă în zilele noastre.

Anexe

1

1815 iulie 18, (București). Poruncă a domnului Țării Românești, Ioan Caragea, prin care cere eliberarea unor acte particulare aflate în păstrare la Mitropolie.

Io Ioan Gheorghe Caragea voievod i gospodar Zemle Vlahscoe.

⁴⁹ Hurmuzaki, *Documente...*, supliment I, vol. IV, p. 377.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 386—387.

⁵¹ Arh. St. Buc., fond Logofeția Dreptății, dosar 8283/1833, f. 4; fond Logofeția Pricinilor Bisericești, dosar 1520/1833, f. 3.

⁵² Tudor Mateescu, *Un apel al unor români transilvăneni la tezaurul arhivistic al Țării Românești (1839)*, în *Ștefan Mețș la 85 de ani*, Cluj-Napoca, 1977, p. 153—155.

⁵³ *Ibidem*, p. 154—155.

Preaosfinția ta, părinte mitropolite, de vreme ce copilul au murit în vîrstă de ani dooăzeci, precum arăți domnii mele printr-această anafora, ca o clironoamă dar ce au rămas jăluitoarea după moartea copilului, dreptate avind la cererea sa, poruncim să i se dea și acele scrisori ce să află în păstrare la Mitropolie.

1815 iulie 18.

Vel logofăt

Pecetea
domnului

Preainălțate Doamne,

După luminată porunca mării tale ce ni să dă la această jalbă, făcînd cercetare pricinii, am luat oareșcare pliroforie că, după moartea răposatului Constandin polcovnic Caramanlău, soțul jăluitoarii, rămîindu-i un copil nevărstnic, cu luminată poruncă gospod, ot leat 1805, s-au fost primit la Epitropia Obștirilor niște bani i niște zapise de datorii și niște sineturi ale acareturilor răposatului de <la> un Zisul Carapanca neguțător, ce-l avusese jăluitoarea însărcinat cu epitropia casii, și nemulțumindu-se jăluitoarea a fi lucrurile la Epitropie, prin jalbă, au făcut cerere ca să să arădice lucrurile de la Epitropie la Mitropolie. Și așa, după acea cerere, iarăși cu poruncă gospod, s-au adus acele scrisori în păstrare la Mitropolie, din poruncă, și cu niște bani ce să fusese scos de la niște datornici. Care bani, după vremi, rînduri-rînduri, la trebuințele sale, i-au și arădicat de la Mitropolie, precum însuși mărturisește în jalbă. Copilu<l> ce era atunci nevîrsnec, ajungînd în vîrstă piste ani doozeci, s-au întimplat de au murit în vremea trecută de năprasnica boală a ciumii, și, ca o clironoamă pe avutu<l> răposatului bărbată-său, fiindcă i-au murit copilu<l> în vîrstă, cere acele scrisori să i să dea de la Mitropolie. Noi însă n-am îndrăznit a i le da fără luminată porunca mării tale, ca un lucru ce iarăși cu porunca stăpînirii s-au priimit de Mitropolie.

De aceea și cum să va găsi cu cale de către înălțimea ta, vom avea luminată poruncă în ce chip să urmăm.

1815 iulie 5.

Al mării tale către Dumnezeu fierbinte rugător și smerit părinte sufletesc,

Dositei

Preainălțate Doamne,

În domnia mării sale Costandin Vadă Ipsilant, prin domnească poruncă, am fost lăsat în păstrare în Sfînta Mitropolie o sumă de bani i niște sineturi ale caselor și prăvăliilor mele. Fiîndcă banii ce-i lăsasem i-am luat încet încet, după vremi, și nu am a mai cere din bani nimic, ci au rămas numai niște sineturi la Sfînta Mitropolie, mă rog înălțimii tale ca să fie luminată poruncă către preasfinția sa părintele mitropolitu<l> de a mi să da sineturile, fiindu-mi trebuincioase. Și cum va fi mila mării tale.

Roaba mării tale,

Anastasiia polcovniceasa de aici

Arh. St. București, fond Mitropolia Țării Românești, CCCXCIII/3. Orig., sigiliul domnului, oval, în chinovar.

2

1818 septembrie 15, <București>. Poruncă a domnului Țării Românești, Ioan Caragea, către episcopul Buzăului privind depunerca unui hrisov la Mitropolie și a 21 de copii de pe el în alte locuri.

Io Ioan Gheorghiu Caragea voievod i gospodar Zemle Vlahscoe.

Iubitorule de Dumnezeu, sfinția ta episcoape al Sfintei Episcopii Buzău, chir Costandiee.

După chibzuirea ce prin sfat de obște s-au făcut pentru bunele întocmiri cite privesc la binele țării și răpaosul opștii lăcuitoilor, s-au dat și hrisov al

domnii mele arătător pe larg și anume de toate cele hotărâte. Care hrisov, după ce s-au trecut la condica Divanului și a Vistierii, s-au dat în păstrare la Sfânta Mitropolie și s-au scos și douăzeci și una copii ca să să trimită trei la trei episcopii, una la Divanul Craiovei și șaptesprezece la 17 județe.

Deci trimițându-se și sfinții tale o asemenea copie vei ceti-o cu luare aminte și vei înțelege cu îndestulare revărsarea milostivirii domnii mele. Iar pă urmă să va trece și în condica Episcopii, din cuvânt în cuvânt, rămânind în păstrare tot acolo la Episcopie și această adevărită copie, ca să să găsească în orice vreme să va cere. Să va propovădui această simțitoare facere de bine și către lăcuitori, chiar prin porunci slobode ale domnii mele.

1818 septembrie 15.

Arh. St. București, colecția Documente istorice, CXXVII/123. Orig., sigiliu de închidere.

3

1825 mai 28, (București). Adevărită de primire a unui hrisov la Mitropolie.

Adevărită ce au adus de la Mitropolie pentru primirea în păstrare a hrisovului capanului.

Din porunca preasfinții sale părintelui mitropolitului, s-au priimit, prin dumnealui stolnicu(1) Răducanu Poenaru, luminat hrisovu(1) preainălțatului nostru domn, de rânduiala capanului, care hrisov s-au și pus spre păstrare la Sfânta Mitropolie, unde sînt puse și alte hrisoave, dă a căruia primire am dat această adevărită.

Ioan Bițcoveanu

Arh. St. București, colecția Manuscrise, nr. 103, f. 167. Copie.

4

1829 august 5, <București>. Scrisoare a ocirmuitorului Mitropoliei, episcopul Neofit, către episcopul Buzăului, Chesarie, despre necesitatea aducerii unor documente din arhiva evacuată la Brașov.

De la Ocîrmuirea Sfinții Mitropolii.

Cu expediția de alaltăieri, vineri, am scris frății tale ca să ne trimiți numai scrisoarea a lui Gheorghii Hagî Radul dă primirea lăzilor ce s-au trimis cu sineturile și lucrurile Sfinții Mitropolii. Dar, fiindcă poate să urmeze trebuința și pentru alte hărții, tot pentru această pricină, de aceia preasfinția ta să trimiți pliculețu<1> cu toate hărțile cite sînt pentru aceiași pricină, ca să le avem aici.

1829 august 5.

(Adresa :) Către preasfinția sa părintele episcopu(1) Buzău, chir Chesarie.
<Pe aceeași filă, scris de mîna episcopului Neofit :>

Este cererea Divanului și a boerilor ca să să aducă seneturile țării cite se află în păstrarea Mitropolii, pentru privelegiuri și alte asemenea obștești, carele fiind foarte, foarte trebuincioase acum, la această vreme aici, și trimiterea cerutului pliculeț să fie cum mai, în grab și cu sigur ocazion, ca să avem vreme să trimitem pe pitar Ioniță al Sfinții Mitropolii la Brașov să le caute și să le aducă.

Înștiințază-mă pe taină și cam cită sumă de care protești, atît din eparhia preasfinții tale, cum și din Mitropolie, au venit acum, după orînduiala din urmă, ce s-au făcut la iunie trecut, și cam cită sumă de provizii au cărat, de unde și pînă unde, în cite rînduri au mers, și de li s-au plătit, ce plată li s-au dat sau nu li s-au plătit nimic.

Aștept în grab răspuns și sînt al preasfinții tale în Hristos frate,
Neofit Rîmnicul

<Insemnare pe fila a 2-a verso :> 230 în 40 cară ale Slănicului din Fundeni la Urziceni.

Arh. St. București, colecția Documente istorice, nr. CXXVII/64. Orig., difolio, sigiliu de închidere, deteriorat, se poate citi numai anul : 1824.

R É S U M É

Dès le XVIII-ème siècle, les actes concernant les intérêts supérieurs du pays, ainsi que les documents de certaine valeur appartenant à des personnes particulières, on a commencé à les mettre en dépôt aux archives du Palais métropolitain de la Valachie, le lieu étant plus sûr et les conditions de conservation meilleures. Le renseignement le plus ancien en ce sens provient du commencement de l'année 1652 et a été relevé par le regretté historien et archiviste roumain Aurelian Sacerdoțeanu, à qui nous devons aussi le nom d'„archives générales“ les y désignant. Les „archives générales“ représentent le noyau de la future institution spécialisée — les Archives de l'État — et ont rendu de notables services au pays en mettant à la disposition des organismes de l'état les documents nécessaires à la défense des intérêts majeurs et en sauvegardant ces témoins précieux du passé.

P R E C I S

The article shows that beginning with the 17th century the records concerning the main interests of the country as well as some valuable private papers were preserved at the Wallachian Metropolitan Church where there were better conservation and security conditions. The oldest information of this fact goes back to the early of 1652 and was signaled by the late historian and archivist Aurelian Sacerdoțeanu who called these archives "general archives". They were the nucleus of the later State Archives and rendered an important service to the country by providing the State organs with the necessary records for defending the main interests and by protecting against destruction the precious testimonies of the historical past.